

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ט, תשי"ח

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

הגדרת השם שור

בפרשנות ובמילונות קיימת מבוכה בהגדרת השם שור.
הפרשנים כמעט כולם מסתייעים בשימושי חז"ל כגון „שור שנגח
את הפרה... פרה שנגחה את השור (ב"ק ה, א), „החליף שור

- 5 במהדורה הראשונה (עמ' רב) יש כמה שינויים : המשל אומר
נכנסין לסעודה לאכול בשר ומתחילים בצנון ובבצלים.
6 סתגם זה באידיש הוא בלשון רבים : אלע שניידערס גייען נאקעט
אין אלע שוסטערס גייען בארוועט ; ועגנון שינה אותו סתגם ללשון יחיד.

בפרה" (קיד' א, ו) ודומיהם וקובעים, כי השור הוא הזכר המבוגר בבקר. על יסוד זה התקבל בעולם — ומילונים רבים אף הם מגדירים ומבארים — כי שור הוא ox, ו"א פר מסורס, והאחרונים, שלא מצאו די הוכחה לעניין הסירוס, משתנסים ופוסקים, כי שור הוא המיועד לעבודה, וחושבים לצאת בזה ידי חובת ההבדל בין שור לפר.

אולם אם ניגש בכבוד הראוי למקורו העיקרי של השם, הוא התנ"ך, תתחזר לנו הגדרה אחרת לגמרי. שם משמש השם שור הקבלה לשם בקר כאותה ההקבלה, שהשם ש"ה משמש לצאן; השמות ש"ה וצאן משמשים בתור שמות הכוללים גם את הזכרים וגם את הנקבות, גם את הגדולים וגם את הקטנים, אלא שהשם צאן משמש כשם קיבוצי, המכיל בתוכו את כל בני הצאן, בין שהם זכרים ובין נקבות, בין גדולים ובין קטנים; ואילו ש"ה הוא פרט אחד מן הצאן, ללא הבדל אם הוא זכר או נקבה, גדול או קטן. כן בא: "אעבר בכל צאנך היום הסר משם כל ש"ה נקד וטלוא... וכל ש"ה חום" (ברא' ל, לב) — הרי שגם ש"ה כשם לאחד וגם צאן כשם קיבוצי, שניהם כאחד, כוללים זכר ונקבה ואת כל הגילים. וכן: "ונשא ש"ה מהעדר" (ש"א יז, לד), "וארבע צאן תחת הש"ה" (שמות כא, לז), "תעיתי כש"ה אבד" (תהל' קיט, קנו), "ש"ה לטבח יובל" (ישעי' נג, כ), "או את שיו נדחים" (ויק' כב, א); בכל אלה המובן — כל ש"ה שהוא, באין הבדל, זכר ונקבה, גדול וקטן.

וכן משמשים גם השמות שור ובקר בתור שמות הכוללים זכר ונקבה בכל הגילים. בקר הוא שם קיבוצי, הכולל את כל בני הבקר, כגון: "וזבחת פסח... צאן ובקר" (דבר' טז, ב), "ונתת

הכסף... בבקר ובצאן" (שם יד, כו), "בצאננו ובבקרנו נלך" (שמות י, ט) וכיו"ב. ואילו שור הוא שם לאחד מבני הבקר, בין זכר ובין נקבה, בין גדול ובין קטן. למשל: "לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים" (דבר' כב, א); "לא תחסם שור בדישו" (כה, ד); "למען ינוח שורך וחמרך" (שמות כג, יב) — בכולם נכללים גם הזכרים וגם הנקבות, הקטנים עם הגדולים. ואף העגל שעשו בני ישראל במדבר נקרא "שור אכל עשב" (תהל' קו, כ). וכן אמר רבא (ב"ק סה ע"ב): שור בן יומו קרוי שור שנאמר: שור או כשב או עז כי יולד (ויקרא כב, כז), וכן בא: "כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו" (ויק' ז, כג) — והרי חלבו של כל שור וכשב אסור באכילה, כזכר כנקבה, כגדול כקטן. וכן "לא תזבח לה' שור ושה אשר יהיה בו מום" (דבר' יז, א) — והאיסור של הקרבת בעלי מומים למזבח חל על זכר ועל נקבה כאחד ועל כל הגילים שבשור ובשה.

וכיצד נתגלגל הדבר, שחז"ל ישתמשו בשם שור לזכר בלבד? כלום נעלמו מהם כל אותם המקורות המדברים כנגד שימושם? גם זה יתיישב, משנעמוד על הסגולה המיוחדת, הנוהגת במקרא בשימוש שם המין:

שמות המין, אף על פי שהם מכילים זכר ונקבה כאחד, הותרו לשימוש מיוחד לזכר בלבד או לנקבה בלבד, אם הדבר ברור מתוך המשפט. כך מצאנו שמות אלה במקרא בלשון נקבה, למשל: "גמלים מיניקות" (ברא' לב, טז); "והצאן והבקר עלות" (שם לג, ג); "לא תעבד בבכר שורך ולא תגז בכר צאן" (דבר' טו, יט) — והרי כמו ש"בכור צאן" פירושו הבכור הנולד מצאנך, כן גם "בכור שורך" פירושו הנולד משורך.

הנקבה; וכן אני מפרש „שורו עבר ולא יגעל תפלט פרתו ולא תשכל“ (איוב כא, י): הרשע מעבר את שורו (הנקבה!), ולא יקרה מקרה הפלה (וזה מקביל אל סוף הפסוק „תפלט פרתו ולא תשכל“), ו„יגעיל“ מתפרש מלשון הגעלת כלים, ז"א הפלטת שומן הכלים ע"י רותחין, וכאן עניינו הפלטת הוולד לפני זמנו (ע"י בפירושי על איוב, שם, ביתר הרחבה). וכן בקר בא בלשון נקבה, אם הכוונה לציין במיוחד, שמדובר בנקבות דווקא; כגון: „הבקר היו חורשות“ (איוב א, יד) — לא „חרשים“. אצל איוב היו נוהגים לחרוש בפרות.

שימושם של שמות-תואר ושל פעלים על יד שמות אלו הוא אפוא לפי המין הטבעי — לשון זכר, כשמדובר על זכרים, ולשון נקבה, כשמדובר על נקבות: מיניקות, עלות, חורשות י. והואיל והשימוש בלשון זכר מרובה מן השימוש בלשון נקבה, נתייחד שור בלשון חז"ל לזכר בלבד, כמו: „החליף שור בפרה“. דבר זה ודאי מותר, כי כמו שהותר השימוש של שור מיוחד לנקבה, כך מותר הוא מיוחד לזכר.

ואולם אנו, שהמונח פר כבר מקובל ועומד אצלנו במשמעות זכר הבקר, שומה עלינו לחזור אל המושג המקורי של שור. ומה שנוגע לסירוס של שור ולשימושו בעבודה, שציונם אף הוא נחוץ לשפה, יש להסתפק לפי שעה בצירוף שם-לוואי, כלומר: שור מסורס, פר מסורס, שור עבודה, פר עבודה.

1 הכינויים יש שהם באים לפי המין הדקדוקי, כמו: „ושור או שה אתו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד“ (ויקרא כב, כח) — „אותו ואת בנו“, מובן מאליו שאינו מוסב על הזכר-האב, ועל כורחך אתה מסב אותו רק על הנקבה-האם, ואף על פי כן אמור „אותו ואת בנו“.